100 YIL ÖNCEKİ ŞEYH SAİT AYAKLANMASI VE DEVLETİMİZ

24 Şubat 2025

Yıldırım Koç

Şeyh Sait Ayaklanması, 100 yıl önce, 13 Şubat 1925 tarihinde başladı. Ayaklanma, Diyarbakır, Elazığ, Bingöl ve çevresinde etkili oldu ve yaklaşık iki ay sürdü. Türk hükümeti, ayaklanmayı bastırmak için sert önlemler aldı ve 15 Nisan 1925'te Şeyh Sait yakalandı. Ayaklanma, 29 Haziran 1925'te Şeyh Sait ve diğer isyancıların idam edilmesiyle sona erdi.

Şeyh Sait ayaklanmasına ilişkin trajikomik bir olayı hatırlatayım.

Metin Toker, 1950'li ve 1960'lı yılların ünlü gazetecilerindendi. Aynı zamanda İsmet İnönü'nün damadıydı.

Metin Toker'in *Şeyh Sait ve İsyanı* kitabı ilk kez 1968 yılında Akis Yayınları tarafından yayımlandı.

Bu kitabın en ilginç bölümü, Kürdistan Teali Cemiyeti başkanı Seyyid Abdülkadir'in ve adamlarının, "İngiltere Hariciye Nezareti Umur-u Şarkiye Müdürü Mr.Templen" diye Türk istihbaratından Nizamettin Bey'le görüşmelerine ilişkindir. Böylece Türk istihbaratı Şeyh Sait'in ayaklanma girişimini yaklaşık beş ay önceden, 1924 yılı sonbaharından itibaren öğrenmişti.

Olayı Metin Toker'e anlatan, o tarihte İstanbul Polis Müdürü olan emekli Korgeneral Ekrem Baydar ile İstanbul Polis Müdürlüğü İngilizce tercümanlarından Mustafa Necip Emre.

Olay şöyle gelişiyor.

Polis teşkilatından Nizamettin Bey, ayaklanma hazırlığı içinde olanlarla bağlantılı Palulu Kör Sadi ile ilişkiye geçiyor ve kendisini Mr. Templen olarak tanıtıyor. İşin komik yanı, Nizamettin Bey İngilizce bilmiyor. Ancak çok güzel İngilizce taklidi yaparmış. Seyyid Abdülkadir ve arkadaşlarıyla yaptığı görüşmede de yanında İngilizce tercüman Mustafa Necip Emre bulunmuş. Nizamettin Bey İngilizce benzeri sesler çıkarır, Mustafa Bey de onları sözde çevirirmiş.

Metin Toker şöyle anlatıyor: "Nizamettin'in Abdülkadir ile görüşmesi romanlara konu olacak eğlenceliktedir. Serkomiser İngilizce bilmediği, fakat çok güzel İngilizce taklidi yaptığı için yanına İngilizce bilen birinin verilmesi lüzumu doğuyordu. Nizamettin, Kör Sadi seviyesindeki muhataplarıyla 'Lorel-Hardi Türkçesi' konuşuyor, başkasına ihtiyaç hissetmiyordu. Fakat, müstakbel Müstakil Kürdistan Emiri ile konuşmasının önemli geçmesi şarttı. Teknik şuydu: Nizamettin İngilizce taklidi bir şeyler söyleyecekti. Yanındaki tercüman, bunu Türkçeye çevirecekti. Seyit cevabını Türkçe verecekti. Nizamettin tabii bunu anlayacaktı ama, anladığını belli etmeyecekti. Tercüman, Seyit'in sözlerini Nizamettin'e güya İngilizce olarak tekrarlayacaktı. Nizamettin -yani Mr.Templen- gene İngiliz taklidiyle bunun cevabını verecekti. Polis Müdürü Ekrem Bey, 'Mr.Templen' ile tercümanına ne söyleyeceklerini bir bir talim ettirdi." (Toker,1968;55-56)

Polis teşkilatı, Seyyid Abdülkadir'i inandırabilmek için, İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosluğu'ndan resmi İngiliz yazışmalarında kullanılan başlıklı kağıttan çaldırıyor ve bunu İngiliz makamlarının soğuk mührüyle mühürlüyor. Mr.Templen ile Seyyid Abdülkadir bir anlaşma imzalamaya karar veriyorlar. Ancak Seyyid Abdülkadir, hazırlanan anlaşmayı imzalamaktan son anda vazgeçiyor.

Şeyh Sait ayaklanması planlanandan erken başladı. Ayaklanma başladıktan sonra Seyyid Abdülkadir ve adamları tutuklandı ve Diyarbakır'a gönderildi. Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'nin başkanı Mazhar Müfit Bey'di. Üyeler de Lütfi Müfit Bey ile Ali Saip Bey. Yargılama sırasında Nizamettin Bey'in raporları okundu. Kör Sadi bütün bildiklerini itiraf etti. Kör Sadi dahil hepsi idam edildi.

Bu dönemde devrimcilerin kararlı tavrını en iyi gösteren örneklerden biri, Seyyid Abdülkadir'in oğlunun idamı sırasında gerçekleşmiştir.

"Seyyid", Hz.Muhammed'in torunu Hz.Hasan'ın soyundan geldiğini iddia edenlerdir.

1925 yılındaki Şeyh Said Ayaklanmasında önemli rolü olan kişilerden biri, Kürdistan Teali Cemiyeti Başkanı Seyyid Abdülkadir'di. Ayaklanma bastırıldıktan sonra İstiklal Mahkemesi, Seyyid Abdülkadir ile oğlu Seyyid Mehmet'in de aralarında bulunduğu kişiler hakkında idam cezası verdi. Birçok kişinin inancına göre, "seyyid"ler, Peygamber torunudur. Ayaklanmaya katılan şeyhler ve seyyidler idam edildi. Seyyid Abdülkadir'in oğlu Seyyid Mehmet'in idamını Naşit Hakkı 1932 yılında yayımlanan

Derebeyi ve Dersim kitabında şöyle anlatmaktadır: “Seyit Abdülkadirzade Seyit Mehmet’in ilmik boynunda iken sesi duyuldu. (...) Seyit Mehmet bağırıyordu: ‘Evladı Resul (peygamber nesli, YK) asılmaz, Evladı Resulü asan millet iflah olmaz!’ Bu tegallüp (“tegalüb” olmalı: mugalebe, üstün gelmeye uğraşma, YK) ve irtica hırıltısına genç Türkiye’nin sesi, henüz otuzunu doldurmamış bir zabitin (subayın, YK) ağzından yükseldi: ‘**Vatanıma hiyanet eden Resul de olsa asarım.**’ Bu ses manzaraya müstesna bir ulviyet (yücelik, YK) verdi, vatan sevgisi hiyaneti boğmuştu.” (Naşit Hakkı, *Derebeyi ve Dersim*, Hakimiyeti Milliyet Matbaası, Ankara, 1932;31-32)